

Akıl ve Sezgi 'Psikoloji ve Dinde Akıl-Sezgi İkiliği: İmam Rabbani Örneği', Mehmet Atalay

(İstanbul: İz Yayınları, 2017), 511 sayfa, 9789753557054

Büşra TAŞKIN | <https://orcid.org/0009-0005-7647-6202>
Yüksek Lisans Öğrencisi | Yazar | busrataskin987@gmail.com
Atatürk Üniversitesi | **ROR**: <https://ror.org/Q3je5c526>
Din Psikolojisi | Erzurum, Türkiye

Öz

İnsanoğlu bilgi edinme arayışı içerisinde zaman zaman kavramların çiftiyle ele alınması nedeniyle dualite problemiyle karşılaşmaktadır. Her ne kadar bu problemler, farklı tezahürlerde karşımıza çıksa da esasında disiplinler arası incelemeler yapıldığı zaman aynı cinsten problemler olduğu göze çarpmaktadır. Örneğin akıl-sezgi, analitik-mistik düşünce, zahiri-batını ilim gibi birçok kavram çiftleriyle karşımıza çıkmakta ve bu durum da dualiteyi (ikiliği) ortaya çıkarmaktadır. Ancak bakıldığı zaman, sezgi, mistik düşünceyle ve batını ilimle, akıl da analitik düşünce ve zahiri ilimle benzeşmektedir. Felsefi araştırma sürecine baktığımız zaman aklın sezgiye göre ön planda olduğu görmektediriz. Bu durum, özeldir felsefenin genelde ise dualite söz konusu olan çiftlerin birisi daha baskın olduğu zaman diğerine hiç mi yer verilmez sorusunu akla getirmektedir. Bir başka ifadeyle felsefe aklı esas alan bir bilimdir fakat sezgiye yer verilmez mi? Mehmet Atalay, "Akıl ve Sezgi" eserinde Türk İslam Kültürüyle yakından ilgilenen ve ayırık beyin çalışmalarıyla gündeme gelen Ornstein psikolojisini bu bağlamda ele almış ve Ornstein'den yıllar önce yaşamış İmam Rabbani'nin Mektubat'ı üzerinden bu konuyu somutlaştırarak cevaplandırmaya çalışmıştır.

Anahtar Kelimeler

Dualite, Akıl, Sezgi, Zahir, Batın

Atıf Bilgisi

Taşkın, Büşra. "Akıl ve Sezgi 'Psikoloji ve Dinde Akıl-Sezgi İkiliği: İmam Rabbani Örneği', Mehmet Atalay (İstanbul: İz Yayınları, 2017) 511 sayfa, ISBN: 9789753557054". *Rize İlahiyat Dergisi* 24 (Ekim 2023), 287-290. <https://doi.org/10.32950/rid.1330646>

Yayın Bilgileri

Türü	Kitap Değerlendirmesi		
Süreç Bilgileri	Geliş Tarihi: 20.07.2023	Kabul Tarihi: 11.10.2023	Yayın Tarihi: 20.10.2023
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme		
Etik Beyan	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.		
Benzerlik Taraması	Yapıldı - iThenticate		
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.		
Etik Bildirim	ilahiyatdergi@erdogan.edu.tr		
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.		
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.		

Dizinlenme Bilgisi

Reason and Intuition ‘Mind-Intuition Duality in Psychology and Religion: The Example of Imam Rabbani’, by Mehmet Atalay

(İstanbul: İz Publishing, 2017), 511 pages, 9789753557054

Büşra TAŞKIN | <https://orcid.org/0009-0005-7647-6202>

Master Student | Author | busrataskin987@gmail.com

Ataturk University | <https://ror.org/Q3je5c526>

Psychology of Religion | Erzurum, Türkiye

Abstract

Mankind encounters the problem of duality from time to time in search of knowledge, due to the fact that the concepts are handled with pairs. Although these problems appear in different manifestations, in fact, when interdisciplinary studies are made, it is directly noticeable that there are problems of the same kind. For example, many concepts such as reason-intuition, analytical-mystical thought, and external-internal science appear, and this situation reveals duality. But when looked at more closely, intuition is similar to mystical thought and esoteric science, and at the same time, mind is similar to analytical thought and apparent science. When we look at the philosophical research process, it is seen that the mind is more prominent than intuition. This situation brings to mind the question of whether one of the couples in particular philosophy and duality in general is more dominant, the other is not included at all. In other words, philosophy is a science based on reason, but isn't there any room for intuition? Mehmet Atalay, in his work "Mind and Intuition", deals with Ornstein's psychology, which is closely related to Turkish-Islamic Culture and comes to the fore with discrete brain studies, in this context and tries to answer this issue by embodying it through the Letters of Imam Rabbani, who lived years before Ornstein.

Keywords

Duality, Intellect, Intuition, Outward, Inward

Citation

Taşkın, Büşra. "Reason and Intuition 'Mind-Intuition Duality in Psychology and Religion: The Example of Imam Rabbani', Mehmet Atalay (İstanbul: İz Publishing, 2017), 511 pages, ISBN: 9789753557054". *Rize Theology Journal* 24 (October 2023), 287-290. <https://doi.org/10.32950/rid.1330646>

Publication Information

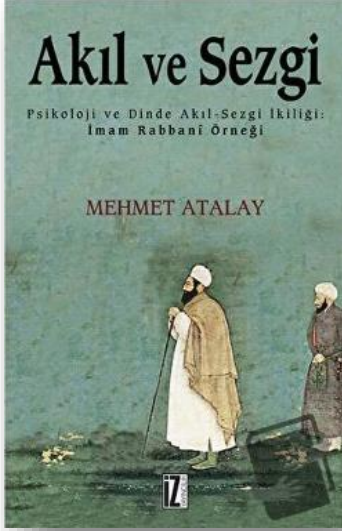
Type	Book Reviews
Process Information	Date of Submission: 20.07.2023 Date of Acceptance: 11.10.2023 Date of Publication: 20.10.2023
Peer-Review	Double anonymized - Two External
Ethical Statement	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Plagiarism Checks	Yes - iThenticate
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Complaints	ilahiyatdergi@erdogan.edu.tr
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Copyright & License	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Abstracting and Indexes

Mehmet Atalay, Akıl ve Sezgi "Psikoloji ve Dinde Akıl-Sezgi İkiliği: İmam Rabbani Örneği"
(İstanbul: İz Yayınları, 2017) 511 sayfa, ISBN: 9789753557054

1969 İstanbul doğumlu olan Mehmet Atalay, 1993 yılında Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun oldu ve 1999 yılında Din Psikolojisi alanında 'Bir Malcom X Psikobiyografisi' konulu teziyle yüksek lisansını tamamladı. 2007 senesinde de İstanbul Üniversitesinde 'Mistik Tecrübenin Felsefi Boyutları: 'Serhendi Örneği' başlıklı teziyle doktorasını tamamlayarak şu anda aynı üniversitede Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü Din Psikolojisi Anabilim Dalında Profesör olarak görevini sürdürmektedir.

Söz konusu olan eser kısa bir önsöz, giriş ve dört bölümden oluşmaktadır.

Atalay, eserin giriş bölümünde, kavramların çiftleriyle ele alınması dolayısıyla dualite probleminin beşerî kültürlerin temel problemi olduğundan bahsetmekte ve esasında bu problemlerin benzer özellikte olduğunu ifade etmektedir. Bu benzerliği ortaya koymak için disiplinler arası çalışmayı gerekli gören Atalay, felsefe, din ve bilimin her ne kadar yöntemlerinin farklı olduğundan bahsetse de yöntemlerini kullanım açısından bu üç alanın birbirleriyle benzeştiğini ifade etmektedir. Dualite ortaya çıkaran bu kavramları kullanım açısından keskin bir sınır çizilememektedir. Örneğin yöntemi ve kaynağı vahiy olan din, bilginleri tarafından bir akım olarak ortaya çıkarıldığı zaman bu akım akli veya sezgisel olabilir. Mutezile, dini bir ekol olması ve kullandığı yöntemde

aklı esas alması bakımından bu duruma güzel bir örnektir.

Eserin *birinci bölümü* "Dualite'nin Keşfi"dir. Atalay bu bölümde Robert Ornstein'in psikoloji anlayışını ve ayırık beyin çalışmaları özelinde dualiteyi ortaya koymaya çalışmıştır. Ornstein 'Bilinç Psikolojisi' kitabında insanda bütüncül ve analitik olmak üzere iki tür bilincin olduğunu ifade etmekte ve bu farkın ortaya konulması için akıl-sezgi dualitesinin arasındaki farkın ortaya konulması gerektiğini düşünmektedir. Bu iki ayrı bilgi edinme vasıtası Bilim ve Din olmak üzere iki ayrı uzmanlık alanına ayrılmış ve birini kullanan diğerini kullanmıyor anlayışına yol açmıştır. Bu durumda ortaya bilgi edinme problemi çıkmaması açısından insan aklının akli da, sezgisel düşüncüyü de ürettiği ifade edilebilir. Atalay'ın bu bölümde ortaya koyduğu Ornstein felsefesine göre o, akıl ve bilinçteki dual yapıyı vakia olarak kabul etmekle beraber bu ikisini birleştirmesi bakımından monist bir yapıya kavuşturmuştur.

Atalay, eserin ikinci bölümünde "Dualitenin Boyutları"nı ele almıştır. Bu bölümde Atalay Ornstein'in Türk İslam kültüründeki düşünürlere özellikle de Hoca Nasreddin'e ilgi duyduğunu, bu bağlamda onun meselleriyle dualite örneklerini somutlaştırdığını ifade etmiştir. Ardından özellikle tasavvuf alanında sıkça kullanılan "kör adamlar ve filler meseli" ile 'ayna meseli' ele alınmıştır. Bu meseller vasıtasıyla Atalay Ornstein'in iki bilinç biçiminin varlığından bahsettiğini savunur. İlki analitik bilinç diğeri de bütüncül bilinçtir. Bu bölümde ele alınan bir diğer konu ise, Ornstein'e göre rasyonel ve sezgiselliğin aslında bilim ve sanat dualitesi olarak da ifade edilmesidir. Nitekim sanat sezgisellik, bilimse rasyonellik ile alakalıdır. Dolayısıyla burada bir dualite söz konusudur fakat buradan da bir terkibe varılması gerekmektedir.

Eserin üçüncü bölümü ise "Ornstein'in Psikolojisi ve uzantıları" adındadır. Atalay üçüncü bölümün girizgahı olarak *dualiteye panoramik bir bakıştan* bahsetmiştir. Burada Nurullah Ataç, Ahmet Hamdi Tanpınar gibi isimlerin görüşleri ve bu görüşlerde var olan dualite unsurlarına dikkat çekilmiş ve dualite konusu pekiştirilmiştir. Daha sonra ise Ornstein'in *analitik düşünce vurgusu* ele alınmıştır. Yani Ornstein'in düşünce sistemine göre analitik düşüncenin sezgisel ya da metaforik düşünceye feda edilmemesi zaruridir. Zira birisi hakikatin görünen yüzüyle diğeri de görünmeyen yüzüyle ilgilenir. Dolayısıyla akıl sezgiye değil; sezgi akla tabidir. Daha sonra Atalay Ornstein'in *psikoloji anlayışını daha net ortaya koyabilmek adına onun yönteminden* bahsetmiştir. Ornstein'in yöntemine göre öncelikle bir dual yapı kurulmalıdır; başka bir ifadeyle bir tarafta duyumculuk ve deneycilik, diğer tarafta akılcılık ve sezgiciliği toplamak gerekir. Bir sonraki aşamada bu dual yapılar arasında terkip kurmak gerekmektedir. Son aşamada ise Ornstein, analitik olan kutba öncelik verir. İşte bu aşamalar Atalay'a göre Ornstein'in yönteminin izdüşümünü vermektedir.

Bu bölümde Doğu-Batı, Hakikat-Mecaz gibi dual yapılar da ele alınarak dualite konusu en ince ayrıntısına kadar incelenmeye çalışılmıştır. Örneğin, Ornstein'in ele aldığı genel bir kabule göre Batı akli, Doğu ise sezgiciliği esas almıştır. Doğu ve Batı arasında bir dualite kurmak kolaydır fakat zor olan dualitenin muhtevasının nasıl olduğu ortaya koymaktır. Zira Doğu ve Batı'nın düşünce tarihinde gelişimi birbirleriyle uyumlu değildir. Örneğin, Avrupalılar için karanlık olarak ifade edilen dönem, Doğu için farklı özellikte, bilimin had safhada olduğu bir seviyededir. Durum bundan ibaret olduğu için Doğu-Batı dualitesinin muhteva çizgilerini

kesin bir şekilde belirlemek zor olsa da dual bakış ve terkip yaklaşımı da son derece gereklidir. Bu dual yapılar sonrasında Atalay operasyonel tanımdan bahsederek üçüncü bölümü noktalamıştır. Operasyonel tanımdan anlaşılan klasik Türkçede “ameli tarif” dir. Yani, doğrudan doğruya ölçülemeyen durumlara ilişkindir ve soyut alan kapsamlı bir disiplin olarak psikoloji biliminin uzmanlarınca kullanılmaktadır. Doğrudan doğruya ölçülemeyen olguları incelemenin bir yolu olarak psikologlar bu tür olgular hakkında en iyi tahmini nasıl bulacağını belirlerken operasyonel tanımlardan yararlanır.

Kitabın dördüncü ve son bölümü “*Ornstein Psikolojisinin Serhendi'nin Mektubat'ına Tatbiki*” adındadır. Bu bölümde öncelikli olarak Atalay psikolojiden dine tatbik imkânı ve zemini adı altında ayırık beyin araştırmalarıyla gündemde olan Ornstein psikolojisini, dini ve tasavvufi bir karaktere sahip olan Serhendi'nin mektubatına tatbik etme çabasını gözler önüne sermiştir. Esasında bu konu psikolojinin dine yansımalarının mümkün olup olmadığıyla alakalıdır. Bizatihi din, felsefe ve bilim olguları arasında çeşitli sınıflandırmalar vardır. Bu sınıflandırmalar genel kabule göre din vahye dayanır, felsefe akla dayanır, bilim ise deney ve gözleme dayanır şeklindedir. Fakat Atalay Ornstein ve Serhendi özelinde bu durumun mutlak genel geçer olmadığını söylemektedir. Dolayısıyla din ve felsefenin öznel, bilimin ise nesnel olduğu düşüncesinden hareketle psikoloji alanına ait bir eserin dini alana ait bir esere tatbik edilmesinin tutarsız olduğunu söylemek isabetli bir yaklaşım değildir. Zira psikoloji alanının tamamen nesnel olduğu söylenemez. Bu hususta Atalay'ın vurgulamaya çalıştığı husus felsefe, psikoloji ve dinin birbirleriyle kesin çizgilerle ayrılmayacağı, dini içerikli bir eserin ayırık beyin çalışmalarıyla gündemde olan kişinin eserine tatbik edilmesinin imkânız olmayışdır.

Bu bölümde ele alınan bir diğer konu *Temel İslami İlimler ve Dualitedir*. Diğer alanlarda olduğu gibi temel İslami ilimlerde de dualite söz konusu olabilmektedir. Genel kabule göre, Kelam ve Fıkıh analitiktir ve akla dayanır. Tasavvuf ise mistiktir ve duygulara hitap eder. Bir başka deyişle Kelam ve Fıkıh İslami bir ilim olması itibarıyla naslara dayanır fakat nasla ilişkilendirildiğinde de asıl esas aldığı akıl ve analitik düşüncedir. Tasavvuf ise mistisizm ile alakalı olduğu için sezgiye dayanır. Atalay'ın bu bölümde üzerinde durduğu konulardan birisi de *Serhendi'nin önemidir*. Serhendi 16. yüzyılda yaşamış, etkisi günümüzde de devam eden ve devam edecek olan son derece önemli bir alim ve sufi bir mutasavvıftır. Aynı zamanda temel İslami ilimleri anlamadaki başarısı ile alimler arasında göze çarpmıştır. Tüm bu özelliği sebebiyle Ornstein psikolojisinin tatbik edilmesi için Serhendi'yi müceddid yapan eseri mektubat seçilmiştir. Atalay Serhendi'nin yöntemini ise üç ana madde ile özetlemiştir. Bunlardan ilki Cibril Hadis'i, ikincisi analitikleştirme, üçüncüsü de izdüşümüdür.

Cibril hadisi, temel İslami ilimler içerisinde yer alan zahiri-batını ilim bütünselliği açısından Serhendi'nin kullandığı temel bir ölçüt sayılmaktadır. Söz konusu hadiste sırasıyla vurgulanan üç unsur; iman, İslam ve ihsandır. Serhendi de bu bağlamda sırasıyla Kelam, Fıkıh ve Tasavvuf olarak temel İslami ilimlerin her birisinde ilim sahibi diyebileceğimiz bir otoritedir. Aynı zamanda Cibril hadisiyle Serhendi hem temel İslami ilimlerin bütüncül bir bakış açısıyla ele alınması gerektiğinden hem de analitik alanına yani Kelam ve Fıkıh'a öncelik verilmesi gerektiğini ortaya koymuştur. Dolayısıyla da Serhendi Cibril hadisini temel kaynak olarak almakta, zahiri ilim-batını ilim şeklindeki dualiteler arasında monist bir yaklaşım sergileyerek birliğe varılması gerektiğini savunmaktadır. Analitikleştirme ise Serhendi'nin düşünce tarzının ikinci mühim özelliğini göstermektedir. O mistik düşüncenin varlığını kabul etse de analitik düşünceyi önceleyen bakış açısına sahiptir. Bu sebeple de tasavvuf ıslahatçısı olarak anılır. Zira mistik düşünceye sıkı sıkıya bağlı olan ve analitik düşünceyle bağlarını günden güne koparmış olan tasavvufun böyle bir yöntemi benimsemiş ıslahatçıya ihtiyacı zaruri görülmektedir. Bir diğer yöntem ise izdüşümüdür. Serhendi, temel İslami metinleri anlamada otorite sahibi olduğu için bu metinlerin ışığında kendi külliyatını ve düşünce yapısını oluşturmuştur. İslami ilim mirasına ve bu mirasa uyumlu olmaya önem göstermiştir. Dolayısıyla onun külliyatının tipik özelliklerinden birisi de temel İslami metinlerden izdüşüm çıkarmasıdır.

Ezcümle eser, akıl-sezgi dualitesi özelinde genel olarak dualite probleminde ve çözümün nasıl gerçekleşeceğine dikkat çekerek bir yöntem denemesi ortaya koymuştur. Konunun ayırık beyin araştırmalarıyla gündemde olan Ornstein psikolojisi bağlamında ve hem mutasavvıf hem de alim olan Serhendi'nin mektubatına tatbik ederek derinlemesine anlaşılmasına olanak sağlamıştır. İlgili konuyla alakalı Türk düşünürlerin ve yabancı menşeli düşünürlerin bakış açılarını yansıtabilecek ve konuyu o bakış açılarıyla somutlaştıracak bilgilere de yer vererek okuyucuya zengin bir kaynakça sunmuştur. Eserin zayıf yönü ise ilgili konuyla alakalı örneklerin fazla olması ve bu fazla olan örneklerin okuyucunun dikkatini dağıtabileceği düşüncesidir. Kitabın tüm bu özellikleriyle Atalay, alana katkı sağlayan oldukça kıymetli bir eser bırakmıştır.